

Fókuszban

MULASZTÁSOK ÉS ELSZALASZTOTT LEHETŐSÉGEK

Az írás a gyermekjogok érvényesítésének olyan oldalával, a nemzetközi jelentéstételi kötelezettséggel foglalkozik, melyet gyakran hajlamosak vagyunk formálisnak tekinteni és elhanyagolni. Pedig a jogok érvényesülésének éppen az a garanciája, ha az államnak rendszeresen számot kell adnia az e téren tett intézkedéseiről, s ezek hatékonyságát a civil társadalom erre szakosodott szervezetei folyamatosan ellenőrizhetik.

Magyarországon a 80-as évek végén, a rendszerváltáshoz vezető folyamatban fontos szerephez jutottak az emberi jogok tiszteletben tartásáért küzdő mozgalmak. A rendszerváltás hajnalán azt hittük, hogy ezt követően az emberi jogok általános érvényesülése, valamint ennek kontrollja mind az állam, mind pedig a civil társadalom életének természetes részévé válik.

Ugyancsak a 80-as évek végén, nemzetközi szinten, az emberi jogvédők egy népes csoportja az eddigieknél is erősebb, speciális védelmet követelt a társadalom egy különösen kiszolgáltatott és saját érdekérvényesítésre képtelen csoportja, a gyermekek számára. A gyermekvédelmi szervezetek lobbizása eredményeként sikerült is új kereteket teremteni a gyermekügyek képviselőire.

Így:

1. 1989-ben, tíz éves tárgyalássorozatot követően, az ENSZ Közgyűlése elfogadta a Gyermekjogairól szóló Egyezményt (továbbiakban: Egyezmény), mely az emberi jogok körén belül fokozott védelmet biztosít a gyermekek érdekeinek. Mi több, a gyermekjogok érvényesülésének elősegítését és biztosítását, a gyermek nevelésében a család elsődleges szerepét elismerése mellett, az állam feladatává teszi.

Bár az Egyezmény egyedi jogsértések vizsgálatára és orvoslására szolgáló panaszmechanizmust nem hozott létre, a korábbi emberi jogi egyezményeknél szélesebb körű ellenőrzési rendszert állított fel.

Az Egyezmény által életre hívott, független nemzetközi szakértőkből álló Gyermek Jogainak Bizottsága (továbbiakban: bizottság) ugyanis nem csak a kormányok kötelezően benyújtott jelentéseit vizsgálja. Zárt (a vizsgált kormány képviselői számára nem látogatható) ülésen lehetővé teszi az adott ország civil szervezetei számára, hogy még a kormányjelentés tárgyalását megelőzően, a gyermekjogok érvényesüléséről, a kormány és szervei e téren végzett munkájáról, ill. a gyermekügyek alakulásáról véleményt nyilváníthassanak.

2. A gyermekjogi egyezmény gyors és széleskörű nemzetközi elfogadása törvénykezési kényszert teremtett az egyes országokban, a belső jogot ugyanis mielőbb összhangba kellett hozni a gyermekjogi egyezmény rendelkezéseivel.

3. 1990-ben a világ vezető politikusai csúcsértekezletükön arra szólították fel a kormányokat, készítsenek 10 éves, országokra szabott stratégiát a gyermekek helyzetének hosszú távon való javítására.

4. A 90-es évek közepe óta az Egyezmény széleskörű elfogadottságának, valamint a nemzetközi civil szervezetek nyomásának köszönhetően, szakegyezmények elfogadásával folyamatosan finomítják az Egyezmény rendelkezéseit és a keret jellegű szabályokat konkrét kötelezettségekké alakítják.

Így született meg pl. a Hágai Egyezmény a külföldre történő örökbe adásról, vagy a gyermekjogi egyezményhez csatlakozó Kiegészítő Jegyzőkönyvek a kötelező katonai szolgálat alsó korhatárának felemeléséről, a gyermekkereskedelem tilalmáról.

Több világkonferencia foglalkozott olyan, a gyermekeket tömegesen sújtó jogsértésekkel (pl. gyermekmunka, gyermekek szexuális kizsákmányolása), amelyek felszámolása, a jelenség határokat átívelő jellege miatt, nemzetközi összefogás nélkül nem lehetséges.

Annak vizsgálata, hogyan tett eleget Magyarország (vagyis annak mindenkori kormánya és parlamentje) az előbbiekből adódó kötelezettségeknek, illetve, hogyan éltek a gyermekvédő szervezetek a felkínált lehetőségekkel, képet ad arról is, mennyire fontos nálunk társadalmi szinten a gyermekek ügye.

Az állami oldal

A Magyar Köztársaság az elmúlt 12 év során szinte az összes, a gyermekügyekkel és gyermekjogokkal kapcsolatos beszámolási kötelezettségét vagy csak nagy késedelemmel, vagy pedig egyáltalán nem teljesítette. Ennek egyik fő oka abban keresendő, hogy miközben a gyermekekkel kapcsolatos döntések több minisztérium kompetenciájába tartoznak és ezért széleskörű és szoros együttműködést és egyeztetést kívánnak, az elmúlt évtizedben a gyermekügyeket koordináló szervek mindig gyenge pozícióval rendelkeztek a kormányon belül.

A gyermekjogi egyezményt 1991-ben ratifikálta a magyar parlament. 1993-ban kellett volna benyújtatunk az első országjelentést, amelyben tájékoztatást adunk a gyermekek helyzetét meghatározó jogszabályi keretekről. Természetes, hogy erről a kormány csak azt követően kívánt beszámolni, hogy az Egyezmény és a hazai jog harmonizációja már megtörtént.

A rendelkezésre álló két év azonban csak arra bizonyult elegendőnek, hogy elkészítsék azon jogszabályhelyek listáját, amelyek nem álltak összhangban az Egyezménnyel.

Bár több civil szervezet is lobbizott az országjelentés elkészítéséért, két független szakértő pedig tervezetet is készített, a Miniszterelnöki Hivatal illetékes Ifjúságpolitikai Titkárságának súlytalanná válása, majd szétesése megakadályozta a munkálatok tényleges megkezdését.

Nem készült el a 10 éves gyermekpolitikai stratégia sem. Egy a gyermek- és ifjúságpolitikai célkitűzésekről készített 3 éves terv – költségvetési eszközök hozzárendelése híján – információs anyagként végezte a Parlament asztalán, s megvalósulását soha senki sem kérte számon.

Ezzel egy időben nem talált a kormányban partnerre az UNICEF, amikor azt szorgalmazta, készüljön a magyar gyermekek helyzetét átfogóan értékelő elemzés. A nemzetközi tapasztalatok szerint egy ilyen dokumentum segítette volna a későbbi program-prioritások megállapítását, a forráselosztást. Nem utolsó sorban pedig megbízható hivatkozási alapja lehetett volna az akkor még bővebben csordogáló nemzetközi támogatások elnyerésének. (A magyar gyermekek helyzetéről szóló elemzést végül az UNICEF készítette el néhány évvel később.)

A 90-es évek közepe táján aktívabbá vált a gyermekekkel kapcsolatos törvénykezés (új oktatási törvény, Btk és Be módosítás, a finisébe érkező gyermekvédelmi törvény) végül felgyorsította a magyar kormány első gyermekjogi jelentésének benyújtását.

Az ekkor már több mint 3 éves késésben lévő beszámoló korrektil mutatta be a gyermekekre vonatkozó magyar szabályozást, de idealizált képet festett a tényleges helyzetről. A jogok érvényesülésében mutatkozó hiányosságokat kizárólag az anyagi eszközök hiányának tudta be.

Nem nézett reálistan szembe azzal a ténnyel, hogy az egyezményt a gyermekekkel foglalkozó szakemberek kevésbé ismerik, egyes elveinek érvényességét (pl. a gyermek véleményének figyelembe vétele) pedig megkérdőjelezzik. Ugyancsak hallgatott arról, hogy még semmit sem tett a társadalomban fellelhető gyermekellenes attitűdök (pl. a testi fenyegetés nevelési eszközként való elfogadása, a családon belüli abúzus tolerálása) megváltoztatása érdekében.

Az 1996-ban benyújtott, majd 1998-ban a Gyermek Jogainak Bizottsága által tárgyalt jelentést a kormány, az Egyezmény ajánlása ellenére, nem tárta a széles nyilvánosság elé, arról nem kezdeményezett szakmai fórumokon vitát, az ezzel kapcsolatos kritikát és kezdeményezéseket pedig elutasítóan kezelte.

A jelentés magyar nyelvű szövegéhez máig szinte lehetetlen hozzájutni, a Gyermekjogainak Bizottsága összefoglaló értékelésében található bírálatokat és ajánlásokat az illetékes szakemberek többsége a mai napig nem ismeri.

Hogy az 1995-ben létrehozott és a Gyermek Jogainak Bizottsága által is örömmel üdvözölt Gyermek és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács a gyermekjogokról folyó kormány-civil szféra párbeszédének valódi színterévé válhatott-e volna, már nem fogjuk megtudni.

Működését ugyanis az 1998-ban hivatalba lépő új kormány egy ideig szüneteltette, majd megszüntette.

Az Ifjúsági és Sportminisztérium megalakulását követően az Országgyűlés e minisztérium hatáskörébe utalta a gyermekjogi egyezmény végrehajtásának koordinálását és az ezzel kapcsolatos jelentési kötelezettségeket is. Ehhez azonban a minisztériumban nem áll rendelkezésre megfelelő tapasztalattal rendelkező szakapparátus.

Erre utal annak az országjelentésnek a kálváriája is, amelyet 2000. december végéig kellett volna az ENSZ-nek benyújtanunk arról, hogyan alakult a gyermekek helyzete Magyarországon az 1990. évi gyermekcsúcs óta.

Bár a munkálatok elkezdődtek, végül csak az UNICEF, egyes hazai civil szervezetek és a sajtó nyomására tett eleget a minisztérium e kötelezettségnek. Akkor is csak formálisan, hiszen az elkészült anyag csak esetlegesen kiemelt témákkal foglalkozott, elemzés helyett inkább csak adatokat tartalmazott, markáns gyermekjogi problémákat pedig (a roma gyermekek helyzete) csak távolról érintett. (Mindezt erősen kifogásolható angol fordításban.)

Mindezidáig adósak maradtunk a 4. pontban felsorolt jogi dokumentumok ratifikálásával is.

A civil szféra

Akárcsak a civil társadalom más területén, a gyermekek érdekeit, jogait védő szervezetek között is már kezdettől fogva tetten érhető a pártosodás, amelyet a két eltérő politikai preferenciájú képviselői szervezet, Országos Gyermek és Ifjúsági Parlament és a Magyar Gyermek és Ifjúsági Tanács megalakulása is példáz.

A civil szervezetek rossz anyagi helyzete csak fokozta a hatalomnak való kiszolgáltatottságot. S mivel a mindenkori hatalom szívesen élt az így felkínált lehetőséggel, a négyévenként lezajló kormányváltások sok hasznos gyermekjogi, -védelmi kezdeményezés elhalásához, felmorzsolódásához vezettek.

Az elmúlt évtized során a gyermekügyek többek között azért szorultak háttérbe más társadalmi ügyek mögött, mert a szervezetek összefogása hiányában, az egyes csoportok politikai érdekérvényesítő képessége gyengének bizonyult.

Az elmúlt 12 év kormányainak gyermekjogi teljesítménye feltétlenül indokolná egy olyan típusú gyermekjogi koalíció létrehozását, amely Németországban, Nagy-Britanniában vagy Romániában már igen sikeresen működik. Ezek olyan független tömörülések, amelyek munkájukat többnyire az állam anyagi támogatásával végzik.

Egy gyermekjogi koalícióra számos feladat várna:

- részvétel a gyermekpolitika alakításában,
- lobbizás gyermekügyekért,
- marginalizált csoportok (nem családban nevelkedők, szegény, roma gyerekek) érdekeinek felkarolása,
- közreműködés a társadalom gyermekekkel kapcsolatos szemléletének alakításában,
- a kormány rászorítása arra, hogy a gyermekjogokkal kapcsolatos kötelezettségeit (parlamentari beszámoló, országjelentések) betartsa,
- a kormány intézkedéseinek civil ellenőrzése (többek között alternatív jelentések készítésével),
- általános emberi jogi, nőjogi szervezetek bevonása a gyermekjogok védelmébe,

Ehhez azonban arra is szükség lenne, hogy a kormány -összhangban a Gyermek Jogainak ajánlásaival – egyenlő félként ismerje el a gyermekekkel foglalkozó civil szervezeteket és jobban támaszkodjon tapasztalataikra.

Lássa el őket információkkal, konzultáljon velük rendszeresen, kérjen értékelést a kormány teljesítményéről, nyújtson megfelelő anyagi támogatást, ugyanakkor ne várja el, hogy ezek a szervezetek végezzék el helyette a feladatokat.

A Gyermekjogi Egyezmény, a Gyermek Jogok Bizottságának működése és dokumentumai jó lehetőségeket biztosítanak a gyermekek védelmével foglalkozó társadalmi szervezeteknek, bár Magyarországon ezekkel az eszközökkel még csak ritkán éltek.

Kecskeméti Edit